

איך דווקא טקסט רווי ייאוש נהפך לספר פולחן אחרי מלחמת העולם השנייה

הספר "שעות הערב" מאת חררד רווה יצא בהולנד ב-1947 וסחף אחריו דור שלם שהזדהה עם הפסימיות שלו. עם צאתו בעברית מסביר המתרגם את ייחודו

איִתמר זֶהר פורסם לראשונה: 29.02.2020 19:13 עודכן ב: 01.03.2020 06:00

גבר צעיר באמסטרדם של סוף 1946, חודשים אחדים אחרי שנגמרה מלחמת העולם השנייה. כל החיים עדיין לפניו, אבל הפסימיות אופפת אותו, משתלטת עליו, סוגרת דלתות בפניו.

זהו פריץ פן-אכטרס העומד במרכז הספר "שעות הערב" מאת הסופר ההולנדי חררד רווה, שיצא בהולנד ב-1947. אף על פי שתורגם מאז לשפות רבות, רק עתה, יותר מ-60 שנה אחר כך, הספר ראה אור בעברית (הוצאת עם עובד, מהולנדית רן הכהן). באנגלית יצא הספר לראשונה ב-2016. המבקרים בבריטניה ובארצות הברית התרשמו מהעולם שנחשף בו.

"זה קצת רומן התבגרות", אומר הכהן בראיון עמו. "כשיצא, הוא הצליח בהתחלה בעיקר בקרב בני נוער. דווקא הנוער הזה שהתבגר בשנות המלחמה לא היה יכול למצוא משהו אחר להזדהות אתו. החוויה הרעה של המלחמה מאחוריהם, הם ראו את הזוועות, את עשרות אלפי ההולנדים שמתו מרעב שנוצר בגלל המלחמה. זה קשור להתמוטטות הסדר הישן, ובמה עוד נשאר להאמין? ערכי המשפחה התפרקו, החברה ההולנדית שהיתה מחולקת לפי זרמים שונים בדת התמוטטה, העיתונים המסורתיים קרסו ועלו עיתוני המחתרת — אבל למחתרת כבר לא היה תפקיד כי הגרמנים הובסו. מעבר לזה היה עוני חומרי. הגיבור, פריץ, מתאפיין בקמצנות זדונית וחולנית. הקוראים הזדהו לא עם הדמות אלא עם הריקנות שהיא מסמלת וגם עם ההומור האלים".

לדברי הכהן, "זה ספר שלוקח זמן להתחבר אליו. בהתחלה הוא נראה לי כמו ספר מתח, אבל עד מהרה הבנתי שהציפייה המתמדת הזאת של פריץ, שמשוה גדול יקרה וייתן משמעות לחיים שלו, לא יקרה אף פעם, וזה מסר מרכזי של הספר". פריץ, העובד כפקיד, מקיים שיחות בטלות עם החברים, שיחות סתמיות עם ההורים. הוא מיזנתרופ, מפגין ציניות רעה, ביקורתית, עוינת, חסרת ציפיות, מבטל את כולם, סובל מרגשי נחיתות. הוא גם חושש מאוד מהזדקנות ומהמוות, מנצל כל הזדמנות להציק לאחיו, יופ, הגדול ממנו בשנים ספורות, ומלגלג על הקרחת שלו.

"אלה אנשים שראו סביבם מוות בגיל מאוד צעיר", מסביר הכהן. "מצד אחד, הוא כמו ילד מתבגר. מצד שני, הוא כל הזמן עסוק במוות, בודק אם לו עצמו לא נושרות השערות. אני חושב שהקוראים הזדהו עם המכלול הזה, עם האובדן הזה, עם דור שאיבד את שנות הנעורים שלו בגלל המלחמה ונשאר בעולם הרוס, בחלקו פיזית ועל כל פנים הרוס ערכית".

חלקים בספר מוקדשים לתיאור החלומות של הגיבור. אלה לא חלומות של תקווה אלא סיוטים מעוררי פלצות. המחבר רווה לא התבסס על חלומות שלו, אלא ביקש מחבריו שישתפו אותו בחלומות שלהם

והם עשו זאת. "מצד אחד, טכניקת כתיבה כזאת שמה ללעג ניסיון לעשות פרשנות פסיכואנליטית, כי מתברר שאלה בכלל לא חלומות שלו", אומר הכהן. "אבל מצד שני היצירה משקפת דור וחלומות של דור".

אף על פי שהספר יצא ב-1947, השואה ומלחמת העולם השנייה אינן מוזכרות בו באופן מפורש. "לא מדברים על זה, אולי כי אין כבר מה להגיד או עדיין אין מה להגיד, ואולי כי זה מסוכן מדי לדבר", מוסיף הכהן. "אתה לא יודע מי עומד מולך — יכול להיות שזה חבר מחתרת לשעבר, יכול להיות שזה איש המפלגה הנאצית לשעבר. אי אפשר לבנות ככה מחדש את הולנד. זה המושתק הגדול. יש דברים ברקע, לפריץ יש למשל חבר שאיבד עין. הקוראים יודעים בדיוק מה צבע הרטייה אבל לא יודעים היכן הוא איבד את העין".

לדבריו, מלחמת העולם השנייה היא הנושא הכי חשוב ודומיננטי בפרוזה ההולנדית עד היום. "הולנד קמה כמדינה במאה ה-17. מאז ימי נפוליאון היא לא נכבשה — עד שבא היטלר. היא לא חוותה את זוועות מלחמת העולם הראשונה, לכן מלחמת העולם השנייה מככבת בפרוזה שלה. כמעט כל ספר שיוצא במדינה כולל התייחסויות למלחמה הזאת ובספרים רבים אחרים היא עומדת במרכז באופן זה או אחר. הכתיבה של הסופרים הגדולים של אחרי המלחמה, בהם וילם פרדריק הרמנס והארי מוליש, עוסקת באופן בלתי פוסק באירועים בה, בחוויות ממנה ובהשפעה שלה על החברה".

הספר, שבעקבות הצלחתו בארצו במשך השנים גם עובד לקולנוע שם ואף יצא כרומן גרפי, הוא הרומן המשמעותי הראשון שיצא בהולנד אחרי מלחמת העולם השנייה. הייאוש הקיומי של הגיבור, שיש שראו בו אמירה אקזיסטנציאליסטית, הוא תוצר מובהק של התבגרות בצל המלחמה. הספר אמנם נגמר באווירה מעט מפויסת, אבל רווה בעצמו הודה שזה נראה לא אותנטי וסותר את כל רוח הספר. הסופר, שמת ב-2006, היה איש מלא סתירות — הוא יצא מהארון אחרי שהתגרש מאשתו, המשוררת האני מיכאלס, וכעבור שנים הצטרף לכנסייה הקתולית — אף על פי שבספר הוא לועג לה. בין שרצה ובכך ובין שלא, הספר "שעות הערב" הוא אוטוביוגרפי והרומן כולו הוא רומן מפתח — רוב הדמויות בו הן דמויות היסטוריות, מבני משפחתו ועד חוג חבריו.